

I. ČLANCI

CSc. dr. Balogh Jánosné Horváth Terezia
Pesti utca 75. I. 6.
H-1173 Budimpešta
terezina23@gmail.com

Primljeno/Received: 5.11.2014.
Prihvaćeno/Accepted: 20.12.2014.

PRIJE 250 GODINA PLEMIĆ ANTUN JANKOVIĆ DOBIVA PRIDJEVAK „DARUVARSKI”

Sažetak: Članak analizira dva ranije neotkrivena izvora koja je autorica proučavala u Arhivu Baranjske županije u Pečuhu. Oba obogaćuju naše spoznaje povezane uz prošlost obitelji Janković Daruvarski. Iz spisa iz 1765. godine iščitava se da je jedino Antun Janković dobio pridjevku imenu (iako su se njegov mlađi brat Ivan te njegovi potomci služili njime). Time je dokument iz 1763. prvi pismeni trag uporabe novog naziva naselja Daruvara. Ranije je podatak iz 1765. smatran najstarijim.

Ključne riječi: ime naselja Daruvar, plemićki pridjevku imenu Daruvarski, obitelj Janković

1. Uvod

Ova zaokružena obljetnica postala je motom za pokretanje novog časopisa.¹ Zbornik „Janković“ namjerava okupljati istraživanja više naroda u više zemalja, koja se dotiču obitelji Jankovića Daruvarskih. Ova hrvatsko-mađarska velikaška obitelj između 19. i 20. stoljeća bila je nazočna u Slavoniji (Hrvatskoj), Mađarskoj i Austriji. Treba stoga podjednako voditi računa

---

¹ Izuzetna mi je čast i posebno zadovoljstvo to što je meni, koja se od 2006. godine intenzivno bavim ovom obitelji, dodijeljena zadaća da napišem uvodni članak ovoga časopisa.

o svim trima pozornicama nekadašnjega jedinstvenog austrijskog imperija. Stoga je potrebno, u suradnji tih naroda, uzimati u obzir hrvatske, mađarske i austrijske izvore, ne bi li se dao pregled cjelokupne prošlosti djelovanja ove obitelji.

2. Plemstvo i pridjevak imenu

U užem smislu riječi povijest obitelji Jankovići Daruvarski započinje od dana kada je Antunu Jankoviću, uz plemstvo koje je 1722. dobio njegov djed Bonaventura (oko 1661. – 1728.), 43 godina kasnije, 19. veljače 1765., kraljica Marija Terezija dodijelila pridjevak Daruvarski.

Veći dio teksta spisa na latinskome jeziku sačinjava Kraljičino potvrđivanje vlasničkog prava Antuna Jankovića na imanje. U hrvatskom prijevodu bilo bi najvažnije: „[...] isto tako komorski OKRUG PODBORJE, naime grad Podborje ili Daruvar [...] a dobra s vječnim i neopozivim pravom gore spomenutom ANTUNU JANKOVIĆU i nasljednicima i potomcima njegovim muškog spola, a potomstvu ženskog spola s naslovom otuđivim u ranije navedenim iznosima, zajedno s cijenom poboljšanja koja ne proistječu iz samog zemljišta, već ih treba nabavljati za novce, kao i [cijenom] korisnih i potrebnih zgrada, ukoliko se naime otkrije da ona nadvisuje unaprijed izračunate iznose zgrada, uz to da procjenu treba obustaviti ako se umiješa rušenje; a u slučaju da njemu nedostaje nasljednika i potomaka muškog spola, također njegovu bratu po krvi i majci, naravno IVANU JANKOVIĆU te i njegovim nasljednicima i potomcima muškog spola [dajemo] (izuzevši desetine) vječno i neopozivo pod tim uvjetom, da isti [Ivan] i njegovi nasljednici drže obaveznima ženski spol koji nadživi rečenog stjecatelja [Antuna] isplatiti što se tiče uložених iznosa i dati punu zadovoljštinu njegovu potomstvu ženskog spola, a na ranije opisani način za otuđivi naslov pod jamstvom povrata u slučaju višeg naslova iz naše kraljevske blagajne sve do 144.031 forinte [...]“²

Na kraj ove darovnice stavljen je darovani pridjevak imenu. Ova stranica smatra se jednim od najvažnijih izvora povijesti obitelji.³ Mnogi se pozivaju na popis, no prema mojim saznanjima izvorni tekst još nije publiciran. Hrvatski prijevod darovnice pridjevka imenu glasi: „A uz to u znak iskazivanja obilnije naše carsko-kraljevske naklonosti i milosti prema samom ANTUNU JANKOVIĆU, milostivo dodjeljujemo i PRIDJEVAK DARUVARSKI“.⁴ Iz ove rečenice postaje razvidno *da darovanje pridjevka imenu jedino pripada Antunu Jankoviću*. Suprotno tome, niz drugih podataka potvrđuje da je još za Antunova života njegov brat *Ivan također rabio pridjevak Daruvarski*. Nakon Antunove smrti (preminuo je bez potomka) nešto

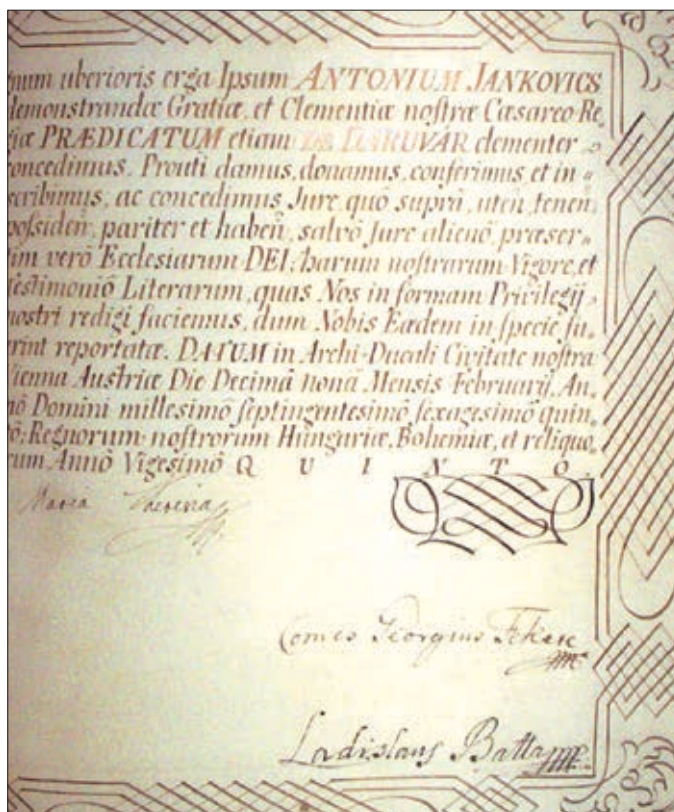
² Latinski dokument nalazi se u B(aranya) M(egyei) L(evéltár) (Arhiv Baranjske županije) u Pečuhu. (BML XV.12.), Feudális oklevelek gyűjteménye. 30. (str. [4, 6 – 7.]).

³ BML XV.12. Feudális oklevelek gyűjteménye. 30. (str. [7.]).

⁴ Zahvaljujem Maji Rupnik-Matasović na prevođenju dvaju dijelova teksta.

bi veće pravo imao na to Ivan te je daruvarsko imanje prešlo u njegovo vlasništvo. I Ivanovi potomci imali su pravo na vlasništvo. Međutim, činjenica je da *u ispravi nema navoda o nasljedstvu pridjevka imenu, nego jedino o nasljedstvu imanja.*

Ranije je središnjica novoga vlastelinskog imanja imala i svoj hrvatski naziv. On mu je dao mađarski naziv da bi se iz njega mogao izvoditi plemićki pridjevak imenu. Bio je to posve izniman slučaj. U kasnijim se vremenima novoga naziva grada i njegova podrijetla više njih prisjetilo. Oni pak koji su 1782. proputovali kroz taj kraj, tako se osvrću na viđeno: „[...] došli smo [...] do lijepoga grada Daruvara. Od njega je grof Antun Janković i uzeo ime Daruvarski, a uzvratilo mu tako da je od nepoznatog sela, kakvo je Daruvar bio prije nekoliko godina, a pod nazivom Podborje [...]”⁵

Slika 1. „PRAEDICATUM etiam DE DARUVÁR” 19. 2. 1765.

⁵ Citat iz publikacije na latinskom jeziku objavljene na latinskom i hrvatskom jeziku. (Matija, PILLER, Ljudevit, MITTERPACHER, *Putovanja po Požeškoj županiji u Slavoniji 1782. godine*, Osijek, 1995., str. 113).

Neki inozemni službenik koji je između 1809. i 1812. djelovao u Pakracu u svom članku na njemačkom jeziku izvještava o „60-ih godina iznova utemeljenom“ trgovištu Daruvaru (hrvatski prijevod): „Nalazi se u vlasništvu obitelji Janković čiji pridjevnik imenu potječe od tog naziva. Nekoć se zvaše Podborje, kao što i njemu pripadajuća dva naselja, koja i sada nose naziv Gornje i Donje Podborje. Ovdašnji narod ga još uvijek naziva Podborje, ponekad također samo kupalište Ilidža.⁶ Jankovićeva porodica tu je u svoj grba stavila ždrala, koji se mađarski kaže Daru, tako da je to razlog da je naziv Podborje po ždralu nazvan Ždralovgrad – Daruvar.“⁷

Na temelju novinskog članka iz 1909. godine ovako hrvatski povjesničar Julije Kempf bilježi prvi sažetak na hrvatskom jeziku o obitelji Janković u svom radu iz 1929. godine: „Bivši još požeškim podžupanom privrijedi sebi Antun Janković oko godine 1760. u požeškoj županiji gospoštijnska imanja Podborje, Pakrac i Sirač. Imanje Podborje prekrsti po Jankoviću svojim lijepim hrvatskim imenom u mađarsko ime Daruvar, budući da su Jankovići imali u svom grbu ždrala, što mađarski odgovara riječi 'daru', dakle Ždralovgrad, tj. pridjevnik Daruvár (mađ. Vár = grad, utvrda).⁸ u ispravama onoga doba“.

Na osnovi gore navedenog članka iz časopisa, opće je mišljenje u hrvatskoj historiografiji kako je naziv za grad Daruvár/Daruvar nastao između 1760. i 1765. godine.

Nastavak prikaza također nije uobičajen jer se mađarsko ime grada sve do danas službeno koristi u Hrvatskoj. Nadživjelo je obitelj Janković s pridjevkom Daruvarski u prezimenu, koja je u međuvremenu izumrla. Hrvatska pokoljenja, dakle, cijene djelatnost Antuna Jankovića te poštuju i dobiveni naziv naselja.

3. Otkada postoji pisani trag korištenja naziva Daruvár/Daruvar?

1765. godine?

U poveljama od 19. 2. 1765. na latinskom jeziku usporedno se nalazi stari, a zatim novi naziv: *Daruvár*. U hrvatskom prijevodu: „[...] isto tako komorski OKRUG PODBORJE, naime grad Podborje ili Daruvar [...]“⁹

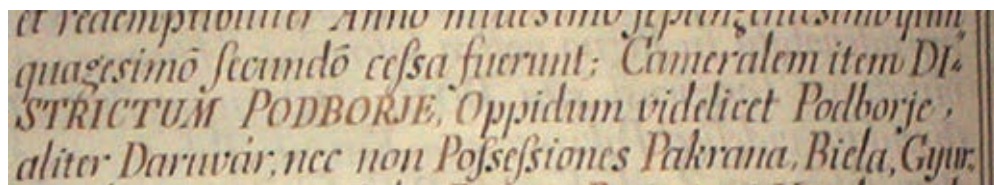
U javnosti je, a i u znanosti, skoro sve dosad živjela pomisao da se mjesni naziv za Daruvár/Daruvar prvi put pisano navodi u povelji u kojoj se daje pridjevnik imenu (19. 02. 1765.). No to nije jedini datum u kojemu se spominje sâm početak uporabe imena. Naime, u manjoj mjeri u kvotok stručne literature ušao je jedan neobičan dodatak:

⁶ Prema dobivenoj informaciji od Vjenceslava Herouta ova riječ na turskom znači kupalište.

⁷ Johann, CSAPLOVICS, Daruvärer Bad in Slavonien. *Hesperus* 1817. Nro. 54. (Oktober) 425.

⁸ Julije, KEMPF, O grofovskoj porodici Janković Daruvarskih. *Vijesnik državnog arkiva u Zagrebu*, 1929., str. 144.

⁹ BML XV.12. Feudális oklevelek gyűjteménye. 30. (str. [4.]).

Slika 2. „Podborje aliter Daruvár“ 19. 2. 1765.

1702. godine?

Mađarska je javnost jednim renomiranim leksikonom bila ovako informirana: „Daruvár: 1. *Daruvar* /horvát/, *Daruwar* /ném/: [...] Első írásos említése: 1702. (Daruvár).“¹⁰ – U hrvatskom prijevodu „Prvi pisani spomen: 1702.“ (Daruvár). Čitajući ove navode postavljam sama sebi ovo pitanje: Je li moguće da je ime mjesta Daruvár postojalo već 1702. godine?

Potražila sam originalni izvor ovog podatka.

U prvom pokušaju naišla sam na podatak da dodatak leksikona potječe iz jednoga njemačkog imenika mjesta: „Daruvar 1702 Daruvar opp (St. XXX, 174); 1781/83 Daruvar Stadt (J. 879/13) [...]“¹¹ Drugi pokušaj navodi: imenik je temeljen na otkrivanju izvora jednog hrvatskog časopisa: Komorski činovnici Martin Zemljak i Toma Maretić naznačuju položaj župa u Slavoniji: „Pismo CXL. 1702. [...] Plebania sancti Petri in Petrovina ad oppidum Czernik de praesenti Petrovo szelo dici (Petrovich in vicinitate oppidi Daruvar). De Bajovcz [...]“¹²

U trećem pokušaju stigla sam do pravog izvora. Proučavanjem navedenog pisma na latinskom jeziku postalo mi je jasno da je gore navedeni navod pomalo netočan. Dapače, iz izvornika nedostaje u zagradu stavljen dio pojašnjenja, tj. *ne navodi se ime mjesta Daruvar: 1702. [...] Plebaniam S. Petri, in Petrovina ad oppidum Czernik, de praesente Petrovo Szelo dici. De Bujovcz [...]“*¹³ U spoznaji izvornog pisma zamijetila sam da je pod imenom, tada već preminulog, hrvatskog povjesničara i topografa Radoslava Lopašića (1835. – 1893.) objavljeni latinski tekst u časopisu *Starine*, da su u danim adekvatnim mjestima *latinske primjedbe, pojašnjenja stavljene u zagradu* ostale tako, kako su i stavljene u arhivske zapise. Tako se naknadno u jednom putopisu iz 1702. našao naziv navedenog trgovišta, što je u doba Lopašića,

¹⁰ Magyar Nagylexikon – hatodik kötet – Csen – Ec, *Magyar Nagylexikon Kiadó*, Budapest, 1998., str. 332.

Veröffentlichung des Finnisch-Ugrischen Seminars der Universität München, Serie A = Die historischen Ortsnamen von Ungarn. Band 3. Georg Heller: *Comitatus Poseganensis*, München, 1975., str. 47.

¹² Radoslav, LOPAŠIĆ, Slavonski spomenici za XVII. viek. Pisma iz Slavonije u XVII. veku (1633. – 1709.), *Starine* XXX., 1902., str. 173. – 174.

¹³ Nadb. arhiv Zagreb (NAZ), Kat. 11a, str. 21. (1702.) Zahvaljujem na posredovanju dr. sc. Vjenceslavu Heroutu, jednako tako i dr. sc. Stjepanu Razumu na dostavljenoj slici dokumenta.

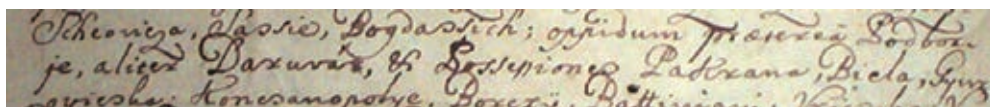
već bio općenito rabljeni naziv za *Daruvar*.

Priređivači nazivlja naselja na njemačkom jeziku nisu primijetili da je naziv Daruvar samo dio naknadnog objašnjenja. Na taj način potkrala se pogreška u popisu naziva naselja. Njihovu pogrešku preuzeli su i priređivači mađarskih leksikona.

4. Najranije poznati pisani navod imena Daruvar

U jednomu vlastitom arhivskom istraživanju u Pečuhu, rujna 2010., u jednoj povelji navedeno je kako se mjesni naziv za Daruvar javlja već 17. siječnja 1763. godine, u Pešti. Glede formata, riječ je o jednoj svesci spojenoj uzicom, papirnatog omota sa zlatnim cvijećem, dimenzija 37 x 24 cm. Na kraju cijelog teksta od tri stranice nalazi se bijeli opnasti pečat.

Ispravu je izdao palatin Lajos Batthyány Strattmann „de Némétújvár“. Glede sadržaja, to je potvrda o kupovini imanja: gospodin Antun Janković kupio je od Mihály Sándora imanje Pakrac-Kamensko. Riječ je i o imanju u Daruvaru. Naslijedit će ga Antunovi potomci. Ukoliko ne bude imao potomaka, tada će imanje naslijediti Ivan i njegovi potomci. Mjesni naziv već tada ima dvojni oblik: „[...] Podborje, aliter Daruvár [...]“¹⁴

Slika 3. „Podborje, aliter Daruvár“ 17. 1. 1763.

Rezultat mog istraživanja bio je dakle pronalazak podatka prema kojemu postaje razvidno da je naziv naselja Daruvár/Daruvar navođen već dvije godine i mjesec dana ranije, od onog podatka koji je u hrvatskoj historiografiji smatran prvim takvim zabilježnim.¹⁵

ÖSSZEFOGLALÁS

Kétszázötven évvel ezelőtt kapta a Daruvári előnevet nemes Jankovich Antal

A cikk két, korábban föl nem tárt forrást elemez, amelyeket a szerző a pécsi Baranya Megyei Levéltárban tanulmányozott. Mindkettő fontos részletekkel gazdagítja a Daruvári Jankovich család történetével kapcsolatos ismereteinket. Az 1765-ös okmányból az világlik ki, hogy egyedül Jankovich Antal kapta a nemesi előnevet (noha öccse, János és annak leszármazottai is használták). Az 1763-as dokumentum pedig az első írásbeli nyomát tartalmazza a mesterséges Daruvár/Daruvar helynév használatának. Korábban azonban az 1765-ös adatot vélték a legrégebnek.

¹⁴ BML XV.12. Feudális oklevelek gyűjteménye. 26. (str. [2.]

¹⁵ Zahvaljujem Jeleni Hihlik na čiju sam sugestiju otpočela istraživanja u pečuškom arhivu te Đuri Frankoviću, prevoditelju teksta na hrvatski jezik.

ZUSAMMENFASSUNG

Vor 250 Jahren hat Anton Jankovich Adliger das Prädikat von Daruvár erhalten

Die Verfasserin analysiert zwei, bisher noch nicht aufgedeckten Quellen, die sie im Komitatsarchiv Baranya in Pécs/Fünfkirchen studierte. Beide bereichern mit wichtigen Details unsere Kenntnisse über die Geschichte der Familie Jankovich von Daruvár/Daruvar. Aus dem Diplom von 1765 wird klar, dass das Prädikat allein Anton Jankovich kriegte (obwohl auch sein jünger Bruder und seine Nachkommen benutzten es). Und der Dokument aus 1763 beinhaltet die erste schriftliche Spur der Verwendung des künstlichen ungarischen Ortsnamen Daruvár/Daruvar in Slawonien. Früher meinte man aber, dass die Angabe aus dem Diplom 1765 die Jüngste ist.